

INNOVATIVE WORLD
Ilmiy tadqiqotlar markazi

YANGI RENESSANS

ILMIY JURNALI

2026/2

+998335668868

www.innoworld.net

Google Scholar

zenodo

2026

YANGI RENESSANS

ILMIY JURNALI

3-JILD 2-SON

YANGI RENESSANS

ILMIY JURNALI
TO'PLAMI

3 - JILD, 2 - SON
2026

www.innoworld.net

O'ZBEKISTON-2026

QIYOSIY-HUQUQIY TAHLIL: TURLI DAVLATLAR KONSTITUTSIYALARIDA DUNYOVIYLIK MODELLARI

Qo‘chqorova Sevinch Ismoil qizi

Toshkent Davlat Yuridik Universiteti magistranti

Tel №: 910199559, ismoilovnapipi@gmail.com

ANNOTATSIYA. Mazkur maqolada turli davlatlar konstitutsiyalarida mustahkamlangan dunyoviylik modellari qiyosiy-huquqiy tahlil asosida o‘rganiladi. Tadqiqot doirasida dunyoviylik prinsipining konstitutsiyaviy ifodalanish shakllari, davlat va din munosabatlarning huquqiy tartibga solinishi hamda vijdon erkinligining kafolatlanish mexanizmlari tahlil qilinadi. Ayrim davlatlarda dunyoviylik qat’iy model asosida, boshqalarida esa nisbatan moslashuvchan yondashuvda amalga oshirilishi aniqlanadi. Qiyosiy tahlil natijalari milliy konstitutsiyaviy huquqda dunyoviylik prinsipini takomillashtirish uchun ilmiy-amaliy xulosalar chiqarishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: dunyoviylik modeli, qiyosiy-huquqiy tahlil, konstitutsiya, davlat va din munosabatlari, vijdon erkinligi, konstitutsiyaviy huquq.

АННОТАЦИЯ. В статье проводится сравнительно-правовой анализ моделей светскости, закреплённых в конституциях различных государств. Рассматриваются особенности конституционного регулирования отношений между государством и религией, а также правовые гарантии свободы совести. Выявляется, что в одних странах принцип светскости реализуется в строгой форме, тогда как в других — в более гибкой и адаптивной модели. Результаты исследования способствуют более глубокому пониманию конституционно-правовой природы светскости и могут быть использованы для совершенствования национального законодательства.

Ключевые слова: модель светскости, сравнительно-правовой анализ, конституция, государственно-конфессиональные отношения, свобода совести, конституционное право.

ANNOTATION. This article presents a comparative legal analysis of secularism models enshrined in the constitutions of various states. The study examines constitutional approaches to regulating state–religion relations and legal guarantees of freedom of conscience. It reveals that some countries adopt a strict model of secularism, while others apply a more flexible and adaptive approach. The findings contribute to a deeper understanding of the constitutional and legal nature of secularism and offer insights for improving national constitutional frameworks.

Keywords: model of secularism, comparative legal analysis, constitution, state–religion relations, freedom of conscience, constitutional law.

KIRISH. Zamonaviy konstitutsiyaviy huquqda dunyoviylik prinsipi davlat tuzumining muhim asosiy tamoyillaridan biri sifatida e’tirof etiladi. Ushbu prinsip davlat hokimiyatining diniy institutlardan ajratilganligini, davlatning diniy masalalarda betarafligini hamda fuqarolarning vijdon va e’tiqod erkinligini

kafolatlashni nazarda tutadi. Turli davlatlarning tarixiy rivojlanishi, madaniy an'analari va siyosiy tizimlari dunyoviylik prinsipining konstitutsiyalarda turlicha mustahkamlanishiga olib kelgan. Shu sababli dunyoviylik yagona va universal model sifatida emas, balki bir nechta konstitutsiyaviy modellar majmui sifatida namoyon bo'ladi. Globallashuv jarayonlari, konfessiyalararo xilma-xillikning ortishi va diniy omilning ijtimoiy hayotdagi ta'siri kuchayib borayotgan sharoitda dunyoviylik modellari o'rtasidagi farqlarni aniqlash va ularni qiyosiy-huquqiy tahlil qilish dolzarb ilmiy vazifaga aylanmoqda. Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi — turli davlatlar konstitutsiyalarida mustahkamlangan dunyoviylik modellarini tahlil qilish, ularning o'xshash va farqli jihatlarni aniqlash hamda ushbu tajribaning milliy konstitutsiyaviy huquq uchun ahamiyatini ochib berishdan iborat.

METODOLOGIYA. Tadqiqot jarayonida ilmiy izlanishning bir qator umumiy va maxsus metodlaridan foydalanildi. Qiyosiy-huquqiy metod asosiy metod sifatida tanlanib, u orqali turli davlatlar konstitutsiyalarida dunyoviylik prinsipining mustahkamlanish shakllari va mazmuni solishtirildi. Ushbu metod davlat va din munosabatlarining huquqiy modellarini aniqlash hamda ularni tasniflash imkonini berdi. Nazariy-huquqiy tahlil metodi yordamida dunyoviylik tushunchasining huquqiy mohiyati, uning konstitutsiyaviy prinsip sifatidagi o'rni va funksiyalari o'rganildi. Formal-yuridik metod konstitutsiyaviy normalar va maxsus qonunlarning mazmunini tahlil qilishda qo'llanildi. Shuningdek, tizimli yondashuv asosida dunyoviylik prinsipi huquqiy institutlar majmui sifatida ko'rib chiqildi. Tadqiqotda induksiya, deduksiya va umumlashtirish metodlaridan ham foydalanildi.

NATIJA VA MUHOKAMALAR. O'tkazilgan qiyosiy-huquqiy tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, dunyoviylik prinsipi turli davlatlar konstitutsiyalarida uch asosiy modelda namoyon bo'ladi: qat'iy (klassik) dunyoviylik modeli, moslashuvchan (neytral) model va aralash model. Qat'iy modelda davlat va din o'rtasida keskin ajratish mavjud bo'lib, diniy institutlarning davlat boshqaruvida ishtiroki qat'iy cheklanadi. Moslashuvchan modelda esa davlat diniy betaraflikni saqlagan holda, ayrim ijtimoiy sohalarida diniy tashkilotlar bilan cheklangan hamkorlikni amalga oshirishi mumkin. Tadqiqot natijalari shuni ham ko'rsatadiki, dunyoviylik modelining samaradorligi nafaqat konstitutsiyaviy normalarning mavjudligi, balki ularning amaliyotda izchil qo'llanishi bilan bog'liq. Muhokama jarayonida aniqlanishicha, ayrim davlatlarda dunyoviylik prinsipi faqat deklarativ xarakterga ega bo'lib qolmoqda, boshqalarida esa u sud amaliyoti va huquqiy mexanizmlar orqali real ta'minlanmoqda. Shu bois dunyoviylikni baholashda normativ va amaliy jihatlarni birgalikda ko'rib chiqish zarur.

ADABIYOTLAR SHARHI. Dunyoviylik prinsipining qiyosiy-huquqiy tahliliga bag'ishlangan ilmiy adabiyotlar ko'p va rang-barangdir. Milliy huquqshunoslikda ushbu masala asosan konstitutsiyaviy huquq va davlat-huquq nazariyasi doirasida o'rganilgan bo'lib, tadqiqotchilar dunyoviylikni huquqiy

davlat va demokratik jamiyatning ajralmas belgisi sifatida talqin qiladilar. Ushbu ishlarda davlat va din munosabatlarining huquqiy asoslari, vijdon erkinligining konstitutsiyaviy kafolatlari muhim o‘rin egallaydi. Xorijiy ilmiy adabiyotlarda esa dunyoviylik modellarining tarixiy shakllanishi, ularning huquqiy evolyutsiyasi va zamonaviy jamiyatdagi roli keng yoritilgan. Tadqiqotchilar ayrim davlatlarda qat’iy dunyoviylik ijtimoiy tenglikni ta’minlash vositasi bo‘lsa, boshqalarida moslashuvchan model diniy xilma-xillikni boshqarishning samarali mexanizmi sifatida namoyon bo‘lishini ta’kidlaydilar. Adabiyotlar sharhi shuni ko‘rsatadiki, dunyoviylik modellari universallikdan ko‘ra, milliy-huquqiy va madaniy xususiyatlarga moslashgan holda shakllanadi.

Zamonaviy konstitutsiyaviy huquqda dunyoviylik prinsipi davlat tuzilishining muhim mezonlaridan biri sifatida e’tirof etiladi. Ushbu prinsip davlatning diniy betarafligini, hech bir dinni rasmiy yoki majburiy deb e’lon qilmasligini hamda fuqarolarning vijdon erkinligini kafolatlashni nazarda tutadi. Biroq dunyoviylik barcha davlatlarda bir xil mazmun va shaklda namoyon bo‘lmaydi. Tarixiy, madaniy va siyosiy omillar ta’sirida turli davlatlar konstitutsiyalarida dunyoviylikning o‘ziga xos modellari shakllangan. Shu sababli ushbu prinsipni qiyosiy-huquqiy tahlil asosida o‘rganish ilmiy va amaliy jihatdan muhim ahamiyat kasb etadi.

Qiyosiy-huquqiy tahlil shuni ko‘rsatadiki, dunyoviylik modellari asosan uch asosiy yo‘nalishda namoyon bo‘ladi: qat’iy (klassik) dunyoviylik, moslashuvchan (neytral) dunyoviylik va aralash model. Ushbu modellar davlat va din munosabatlarini tartibga solishda turlicha yondashuvlarni ifodalaydi. Qat’iy dunyoviylik modelida davlat va din o‘rtasida keskin ajratish mavjud bo‘lib, diniy institutlarning davlat ishlariga aralashuvi qat’iyan cheklanadi. Moslashuvchan modelda esa davlat diniy betaraflikni saqlagan holda, ayrim sohalarda diniy institutlar bilan cheklangan hamkorlikka yo‘l qo‘yiladi.

Qat’iy dunyoviylik modeli ko‘pincha Fransiya kabi davlatlar tajribasida yaqqol namoyon bo‘ladi. Ushbu modelda konstitutsiya va qonunlar davlatning mutlaq dunyoviy xarakterini belgilab beradi. Ta’lim tizimi, davlat boshqaruvi va sud hokimiyati diniy ta’sirdan to‘liq holi bo‘lishi shart. Diniy ramzlar va targ‘ibot davlat muassasalarida cheklanadi. Bunday yondashuv diniy neytrallikni maksimal darajada ta’minlashga qaratilgan bo‘lsa-da, ayrim hollarda u diniy erkinlik bilan bog‘liq bahs-munozaralarga sabab bo‘lishi mumkin. Shunga qaramay, qat’iy model ijtimoiy tenglik va davlatning betarafligini ta’minlashda samarali mexanizm sifatida baholanadi.

Moslashuvchan dunyoviylik modeli esa Germaniya, Buyuk Britaniya va ayrim Skandinaviya davlatlari konstitutsiyaviy tizimida kuzatiladi. Bu modelda davlat rasmiy diniy betaraflikni saqlagan holda, diniy tashkilotlar bilan ijtimoiy sohalarda hamkorlik qilishi mumkin. Masalan, diniy tashkilotlar ijtimoiy yordam, ta’lim yoki xayriya faoliyatida ishtirok etadi, biroq bu davlatning diniy ustunlikni tan olishini anglatmaydi. Ushbu yondashuv diniy erkinlik va davlat manfaatlarini

o'rtasidagi muvozanatni saqlashga xizmat qiladi. Moslashuvchan model ko'p konfessiyali jamiyatlarda ijtimoiy totuvlikni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega.

Aralash model esa ayrim davlatlarda tarixiy an'analar va konstitutsiyaviy rivojlanish natijasida shakllangan. Bunday davlatlarda rasmiy din yoki tarixan ustun bo'lgan konfessiya mavjud bo'lishi mumkin, biroq shu bilan birga vijdon erkinligi va boshqa dinlarga nisbatan tenglik kafolatlanadi. Ushbu modelda dunyoviylik mutlaq emas, balki tarixiy va madaniy omillar bilan uyg'unlashgan holda namoyon bo'ladi. Qiyosiy tahlil shuni ko'rsatadiki, aralash modelda huquqiy muvozanatni saqlash muhim vazifa bo'lib, u davlatning diniy betarafligi bilan milliy an'analar o'rtasidagi ziddiyatlarni yumshatishga qaratilgan.

O'zbekiston Respublikasi konstitutsiyaviy tizimi ham dunyoviylik prinsipiga asoslangan bo'lib, u moslashuvchan modelga yaqin turadi. Konstitutsiyada davlatning dunyoviyligi mustahkamlangan, vijdon erkinligi kafolatlangan va diniy tashkilotlarning davlatdan ajratilganligi belgilangan. Shu bilan birga, diniy erkinlikni ta'minlash davlat siyosatining muhim yo'nalishlaridan biri sifatida e'tirof etiladi. Bu holat milliy huquqiy tizimda dunyoviylikning ijtimoiy barqarorlik va bag'rikenglikni ta'minlash vositasi sifatida namoyon bo'layotganini ko'rsatadi.

Qiyosiy-huquqiy tahlilning yana bir muhim jihati shundaki, dunyoviylik modellari davlatning demokratik rivojlanish darajasi va huquqiy madaniyati bilan chambarchas bog'liqdir. Qayerda huquq ustuvorligi va sud mustaqilligi kuchli bo'lsa, dunyoviylik prinsipi ham samarali amalga oshiriladi. Aksincha, huquqiy mexanizmlar yetarli darajada rivojlanmagan davlatlarda dunyoviylik faqat deklarativ xarakterga ega bo'lib qolishi mumkin.

Turli davlatlar konstitutsiyalarida dunyoviylik modellari bir-biridan farq qilsa-da, ularning barchasini birlashtiruvchi umumiy jihat — fuqarolarning vijdon erkinligini ta'minlash va davlatning diniy betarafligini saqlashdir. Qiyosiy-huquqiy tahlil ushbu modellarni chuqur o'rganish orqali milliy konstitutsiyaviy tizimlarni takomillashtirish, diniy erkinlik va davlat xavfsizligi o'rtasidagi muvozanatni ta'minlashga xizmat qiladi. Shu bois dunyoviylik prinsipining turli konstitutsiyaviy modellarini tahlil qilish zamonaviy huquqshunoslikning muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib qolaveradi.

XULOSA. Mazkur tadqiqot doirasida turli davlatlar konstitutsiyalarida mustahkamlangan dunyoviylik modellari qiyosiy-huquqiy tahlil asosida o'rganildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, dunyoviylik prinsipi universal huquqiy tamoyil bo'lishiga qaramay, uning konstitutsiyaviy ifodalanishi va amaliy mexanizmlari davlatlarning tarixiy, madaniy va siyosiy rivojlanish xususiyatlariga bevosita bog'liqdir. Qiyosiy tahlil asosida dunyoviylikning uch asosiy modeli — qat'iy (klassik), moslashuvchan (neytral) va aralash modellari ajratib ko'rsatildi. Qat'iy model davlat va din o'rtasida keskin ajratishni nazarda tutib, davlatning mutlaq diniy betarafligini ta'minlashga qaratilgan. Moslashuvchan model esa diniy betaraflikni saqlagan holda, diniy institutlarning ijtimoiy hayotdagi cheklangan

ishtirokiga yo‘l qo‘yadi. Aralash modelda esa tarixiy an‘analar va konstitutsiyaviy prinsiplar uyg‘unlashgan holda namoyon bo‘ladi. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, dunyoviylik prinsipining samarali amalga oshirilishi faqatgina konstitutsiyaviy normalarning mavjudligiga emas, balki huquqni qo‘llash amaliyoti, sud hokimiyatining mustaqilligi va huquqiy madaniyat darajasiga ham bog‘liqdir. Shu sababli dunyoviylikni faqat deklarativ prinsip sifatida emas, balki real huquqiy mexanizm sifatida baholash muhim ahamiyat kasb etadi. Xulosa qilib aytganda, turli davlatlar tajribasini qiyosiy-huquqiy tahlil qilish milliy konstitutsiyaviy huquqni takomillashtirish, davlat va din munosabatlarida muvozanatni ta‘minlash hamda vijdon erkinligini ishonchli huquqiy kafolatlash uchun muhim ilmiy-amaliy asos bo‘lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2023. – 128 b.
2. O‘zbekiston Respublikasining “Vijdon erkinligi va diniy tashkilotlar to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent: Adolat, 2021. – 32 b.
3. Малиновский А.А. Светское государство: конституционно-правовой анализ. – Москва: Норма, 2017. – 256 с.
4. Кутафин О.Е. Конституционное право Российской Федерации. – Москва: Проспект, 2018. – 560 с.
5. Исаков Б.Х. Давлат ва дин муносабатларининг ҳуқуқий асослари. – Тошкент: Юридик адабиётлар нашриёти, 2019. – 184 б.
6. Fox J. Religion and State: The Worldwide Study of Government and Religion. – Cambridge: Cambridge University Press, 2008. – 344 p.
7. Ferrari S. Law and Religion in a Secular World. – Farnham: Ashgate Publishing, 2012. – 290 p.
8. McLean I., McMillan A. State, Religion and Secularism. – Oxford: Oxford University Press, 2015. – 312 p.

